

Aspekter ved ord som kan by på utfordringer

Å lese krever at eleven har sikker eller automatisert kunnskap om sammenhengen mellom bokstavene og tilhørende bokstavlyd. Når elever strever med leseflyt er det derfor grunnleggende å først kartlegge deres bokstavkunnskap, (gjerne med Lesesenterets bokstavprøve) for å sikre at bokstavkunnskapen er automatisert.

Det kan for eksempel være utfordrende at flere bokstaver ligner på hverandre visuelt, som **p**, **d** og **q** eller at bokstavlydene ligner på hverandre, som **u** og **y**

Selve ordene kan være vanskelig å lese. Det kan være:

1. **Lange eller sammensatte ord** som for eksempel lastebilsjåfør
2. **Ord med konsonantforbindelser** betyr at flere konsonanter følger etter hverandre, for eksempel som i ordet *trikse*
3. **Ord med sammensatte grafemer** betyr at grafemet består av en bokstavgruppe (èn språklyd skrives med flere bokstaver). For eksempel som i ordet *gjerdet*. Dersom eleven forsøker å lydere ordet, altså lese en og en bokstavlyd, er det ikke sikkert at det vil gi mening
4. **Ord med dobbel konsonant** for eksempel ordene *gul* og *gull*. Regelen om lang vokallyd før enkel konsonant og kort vokallyd før dobbel konsonant kan være vanskelig å lære for mange elever
5. **Låneord** eller ord med utenlandsk opprinnelse, som for eksempel *party* eller *scene*
6. **Lydlige ord** for eksempel *jul* og *hjul*
7. **Visuelt like ord** som for eksempel *lego* og *lege*

fulgte eit fast mønster der elevane først lytta til ein lengre tekstsekvens samstundes som dei fekk i oppgåve å notera ned det dei lurte på undervegs. Alle typar spørsmål var velkomne. Deretter skulle dei dela spørsmåla sine med dei andre i gruppa og forsøka saman å svara ut frå det dei visste så langt. Neste trinn var å gjenlesa delar av teksten på eiga hand og leita etter eit teikn i teksten som læraren hadde vald ut på førehand og svara på ankerspørsmålet som høyrer til. Her er eit døme på arbeid med eit teikn: Elevane las om att eit drøymeliknande tilbakeblikk der Alida tek avskjed med mora. Det er ei opprivande scene der mora ikkje vil hjelpe dottera. Alida tenker så på ein julaftan då ho var lita og forholdet mellom dei to var godt. Elevane skulle skriva svar på kvifor dei trur desse minna er viktige for Alida og kva konsekvensar dei får for forteljinga. I løpet av lesinga av «Andvake» fekk elevane i tillegg erfaring med teikna «igjen og igjen», «råd frå dei kloke» og «kontrastar og motseiingar». Læraren si rolle her var å lytta til det som kom fram i gruppesamtalane. Læraren skulle ikkje kommentera, men heller oppsummera i plenum det ho høyrde og formidla vidare interessante spørsmål elevar stilte til teksten. Dette vart gjort etter kvar bolk. Slik vart elevane si lesing anerkjent og nysgjerrigheita deira til å leita etter svar vart trigga.

Undervegs i lesinga la vi inn korte, individuelle skriveoppgåver bygd på skrivestrategien RAFT (Santa, Havens & Valdes, 2004). Akronymet står for role (avsendar), audience (mottakar), format (sjanger) og topic (tema). Ved å definera skriveroller, sjanger og målet for skrivinga får elevane støtte i skrivinga si. Det å gje rammar kan målretta skrivinga og elevane kjem lettare i gang (Håland 2016, s. 118; Kringstad & Kvithyld 2013, s. 77-78).

Opggåvene gav elevane høve til å reflektera over det dei hadde lese med å nytta ulike innfallsvinklar (sjå eksempel på skriveoppgåve i tekstboks 2). Vi valde og å la elevane dramatisera utvalde scener frå teksten. Ved å bruk ulike inngangar til teksten ville vi at dei skulle koma på innsida av teksten og få ei djupare forståing.

(Tekstboks 2)

Vel ei av skriveoppgåvene. Skriv ca. 500 ord på nynorsk:

1. Du er Alida og skriv eit brev til syster di Oline der du forklarar kvifor du måtte reisa frå familien og bygda.
2. Du er Asle og skriv eit brev til lensmannen der du forklarar kva du har gjort og kvifor du gjorde det.

Vurdering

Inkludert i undervisningsopplegget var to større vurderingar; ei skriftleg og ei munnleg. Elevane skulle skriva ein reflekterande tekst og dei kunne velja mellom ulike oppgåver som bygde på «teikn i teksten». Under området «Muntlig kommunikasjon» i læreplanen for vg1 er to av måla at elevane skal «bruke norskfaglige kunnskaper og begreper i samtaler om tekst og språk» og «mestre ulike roller i samtaler, diskusjoner, dramatiseringer og presentasjoner» (Utdanningsdirektoratet 2013, s.9).

Undervisningsopplegget til «Andvake» kan bidra til å utvikla munnlege ferdigheiter ved at samtalen mellom elevane er viktig i leseprosessen. Som eit ledd i arbeid med samtaleforma ønska vi å runda av med ei munnleg vurdering kor mellom seks til åtte elevar i ein halvsirkel samtalte om teksten. Her var læraren si rolle å leia samtalen ved å stilla opne spørsmål og sørge for at alle fekk ordet. Dei blei gjort merksame på at å samtala handlar om å lytta aktivt til det dei andre seier og delta enten ved å utdjupa det andre har sagt, eller bringa samtalen vidare. Her er det dialogen mellom deltakarane som får plass og ikkje dei førebudde monologane som vi kjenner så godt frå elevframføringane. Det vart utarbeidd eksplisitte vurderingskriterier i form av rubrikkskjema (Fjørtoft, 2016, s. 63-77). Nokre kriterium var knytt til innhald slik som «kunnskap om og forståing av teksten», «evne til å reflektera over teksten», «tekstreferanse – korleis elevane viser til eksempel frå teksten» og «bruk av fagomgrep», mens andre vurderte «munnlege ferdigheiter» og «sosial kompetanse».

Kva elevane erfarte

Før vi ser på kva tilbakemeldingar vi fekk, må det seiast at vi opplever mange av desse elevane som i utgangspunktet motiverte for faget, interesserte og villige til å gå inn i norskfaglege tekstar for å finna meining. Likefullt knytte det seg spenning til korleis dei ville reagere på tekstvalet og om dei ville vera uthaldande nok til å gjennomføra opplegget slik det var planlagt. Midtvegs bad vi elevane i ein av klassane svara på eit knippe spørsmål i ein eigenrefleksjon. Her både vurderer og reflekterer dei over tekstvalet og arbeidsmåtene. På spørsmålet om boka så lagt «er en fortelling som engasjerer deg?» uttrykte mange interesse for historia om Asle og Alida. Dei lurte på korleis det kom til å gå med dei vidare. Sjølv om teksten som tidlegare omtalt på mange måtar er framand for elevane opnar ho, slik eg ser det, for identifikasjon med dei to karakterane som er på alder med elevane. Ung kjærleik, sorg og familierelasjonar er tema dei kan relatera seg til. Slik sett finn vi element av subjektiv relevans i tekstvalet. Ikkje overraskande kom det fram frustrasjon over skrivemåten og særleg til det narrative som gjorde at dei kalla forteljinga for mystisk. «Etter min mening har han en litt spesiell skrivemåte, så jeg ville sannsynligvis ikke lest "Andevake" hjemme», oppsummerer ein elev diplomatisk. Sjølv om meiningane om teksten var delte var responsen på arbeidsmåtene eintydig positive. Elevane ga uttrykk for at det å lesa og lytta, stilla spørsmål og diskutera i grupper styrka leseforståinga. Dei såg nytta av å jobba grundig med ein tekst som denne og at teksten kravde mykje av dei - «man må være «på» hele tiden», skriv ein elev. Samtidig peikar dei på at det var vanskeleg og uvant å lesa og lytta og samtidig formulera spørsmål til teksten, eller «lesa med penn i handa». Det var stor semje om at det å sitte i faste grupper, kunne ta pausar i lesinga og diskutera med kvarandre hadde dei hatt stort utbytte av. Det å høyra andre sine refleksjonar sette i gang egne tankar. Det er og interessant, om ikkje overraskande, å lesa at mange elever trekker fram at dei la merke til teksten på ein annan måte då dei las teksten på nytt. «Da oppdaget jeg mye nytt som jeg ikke så første gangen», erkjente ein av elevane.

Dei la merke til detaljar ved innhaldet og ikkje minst ved skrivemåten til Fosse og at teksten var på nynorsk. At fleire av elevane trakk fram arbeidet med «Andvake» og «teikn i teksten» som minneverdige og lærerike timar då norsktimeane skulle evaluerast i juni, gjev grunn til å tru at elevane verdsette opplegget.

Kva lærarane erfarte

Eg vil til slutt gje ei kortfatta oppsummering av det viktigaste som kom fram i den felles erfaringsdelinga som lærarane hadde etter at undervisningsopplegget var avslutta. Dei fleste melde tilbake om stort og til dels overraskande stort engasjement i klassane, særleg gjaldt det diskusjonane i gruppene. Dei ga uttrykk for at mange elevar overraska dei med å stilla gode spørsmål og reflekterte og tolka på kompetente måtar. Til dømes var det fleire elevar som tidleg forstod at Asle går over lik (fleire!) for å skapa eit liv for seg og Alida sjølv om det ikkje blir skildra. Lærarane ga uttrykk for at dei opplevde det som verdifullt å ha god tid til å arbeida i djupna med ein tekst. Lærarane såg og at det å «lesa med penn i handa» var ein uvant lesestrategi for mange elevar. Nokre av elevane gav opp og uttrykte at dei hadde nok med å følgje teksten og at dei ikkje visste heilt kva spørsmål dei kunne stilla. Desse elevane vart i mindre grad deltakande i gruppesamtalen etterpå. Arbeidsmåtene utfordrar og ei tradisjonell lærerolle der læraren målber den «autoriserde» tolkinga. På bakgrunn av det lærarane sa er det mi vurdering at det kan vera vanskeleg å koma ut av ei tradisjonell rolle som formidlar og å vita når ein skal rettleia elevane i lesinga og når ein skal la elevane få undra seg og sjølvle finna fram i teksten. «Andvake» var ein krevjande tekst i møte med 16-åringar, men mange elevar gav uttrykk for at det hadde verdi for dei å lesa ein slik tekst. Nokre av lærarane var så begeistra for opplegget at dei såg for seg å la klassen lesa heile trilogien etter tilsvarande lese måte på vg2 og vg3!

Nokre avsluttande kommentarar

Undervisningsopplegget presentert i denne artikkelen vart utarbeidd som forsøk på svar på utfordringar i litteraturundervisinga i vg1 knytt til god leseopplæring, engasjement og djupnelæring. Vi fant at tolkingsskjema og «oppskrifter» kan støtta elevane i lese- og skriveutviklinga, men som nemd innleiingsvis er verktøy som dette ikkje nok. Undervisningsopplegget bygger på ei type oppskrift og vi erfarte at å leita etter «teikn i teksten» ga verdifull støtte for utrente lesarar i møte med krevjande skjønnlitteratur. Like fullt kan «teikn i teksten» stå i fare for å bli eit nytt «skjema» som blir brukt instrumentelt og slik bli eit hinder for elevane si vidare leseutvikling. Når arbeidet med *Andvake* vart opplevd som svært meningsfullt trur eg årsaka til det er samansett og ligg i samspelet mellom tekstval, arbeidsmåtar og lærarrolla. Å invitera elevar inn i felles tekstarbeid med «vaksenlitteratur», å ha åpne inngangar til teksten og gje rom for hyppige samtalar viste seg å skapa minnerike augeblikk i klasseromma. Ikkje minst opna det for ei djupare forståing for tekstar desse elevane ikkje ville ha lese

på eiga hand. I dette praksiseksempel ligg det moglegheiter for vidare undersøkingar av kva det er som skaper engasjement i litteraturarbeidet. Ikkje minst vil det vere interessant å sjå nærmare på kva kvalitetar desse tekstane har som lærarar vurderer som krevjande og som elevane, mot alle odds, verdsett å gå inn i.

Litteratur

Beers, K. og Probst, R.E. (2013). *Notice and Note. Strategies for Close Reading*, Portsmouth, NH: Heinemann.

Dale, E.L. (2001). *Om utdanning. Klassiske tekster*. Oslo: Universitetsforlaget.

Eide, O.L. (2016). Norsk munnleg i nærlys og perspektiv: Frå Normalplanen av 1939 til Ludvigsenutvalet si tid. Med nokre innspel til fornying av norskfaget. *Norsklæraren*, 2, 30-37.

Fjørtoft, H. (2009). *Effektiv planlegging og vurdering. Rubrikker og andre vektøy for lærere*. Bergen: LNU/Fagbokforlaget.

Fjørtoft, H. (2014). *Norskidaktikk*. Bergen: LNU/Fagbokforlaget.

Gourvennec, A.F. (2016). Litteraturfaglig praksis: Avgangselevs retrospektive blikk på arbeid med litterære tekster i videregående skole. *Nordic Journal of Literacy Research*, 2 (1).

doi.org/10.17585/njlr.v2.271

Håland, A. (2016). *Skrivedidaktikk. Korleis støtta elevane si skiving i fag?* Oslo: Universitetsforlaget.

Kringstad, T. & Kvithyld, T. (2013). Skiving på ungdomstrinnet. Fem prinsipper for god skriveopplæring. *Bedre Skole* (2), 71–79. Henta frå http://www.skrivesenteret.no/uploads/files/BS-2-13_web_Kringstad_Kvithyld.pdf

Molloy, G. (2003). *Att läsa skönlitteratur med tonåringar*. Malmö: Studentlitteratur AB, Lund.

NOU 2014:7. (2014). *Elevenes læring i fremtidens skole. Et kunnskapsgrunnlag*. Oslo: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon, Informasjonsforvaltning.

Penne, S. (2012). Hva trenger vi egentlig litteraturen til? Politikk, didaktikk og hverdagsteorier i nordiske klasserom. I: Elf og Kaspersen (red.). *Den nordiske skolen – fins den? Didaktiske diskurser og dilemmaer i skandinaviske morsmålsfag*. Oslo: Novus.

Santa, C.M., Havens, L.T. & Valdes, B. (2004). *Project CRISS. Creating Independent through Student-owned Strategies* (3.utgave). Iowa: Kendall/Hunt publishing company.

Skaftun, A. & Michelsen, P.A. (2017). *Litteraturredidaktikk*. Oslo: Cappelen Damm.

Smidt, J. (1989). *Seks lesere på skolen: hva de søkte, hva de fant. En studie av litteraturarbeidet i den videregående skolen*. Oslo: Universitetsforlaget.

Solheim, O. J. (2014). Engasjement som faktor i leseopplæringen. I A. Skaftun, O.J. Solheim & P.H. Uppstad (Red.), *Leseboka. Leseopplæring i alle fag på ungdomstrinnet*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.

Sønneland, M. & Skaftun, A. (2017). Teksten som problem i 8A: Affinitet og tiltrekningskraft i samtaler om «Brønnen». *Acta Didactica Norge. Vol. 11(2), Art.8*.

doi.org/10.5617/adno.4725

Utdanningsdirektoratet. (2013). *Læreplan i norsk (NOR1-05). Revidert plan 2013*. Henta frå

<https://www.udir.no/kl06/NOR1-05>

Utdanningsdirektoratet. (2016). *Eksamensrapport. Tilbakemelding fra sentralt gitt skriftlig eksamen (NOR1211-NOR1231)*. Henta frå

<https://sokeresultat.udir.no/eksamensoppgaver.html#?k=eksamensrapport%20norsk&start=1&r1=%C7%82%C7%8256696465726567c3a5656e6465&r1val=Videreg%C3%A5ende>

Voldner, W. (2014). *Mer skjønnlitteratur i videregående*. *Norsklæraren* 3, 77.

Aadland, E. (2016). I livet og i døden, mordballaden om Asle og Alida. *Norsk litterær årbok*, 68-92.